

บทที่ 3

วิธีวิทยา

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ผู้หญิง ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง ในฐานะทางเลือก” ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาแบบเฉพาะกรณี (case study) ดิฉันเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีนิยม (Feminist Methodology) โดยอาศัยวิธีการเล่าเรื่อง (narrative) นับเป็นความพยายามของดิฉันที่จะเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวได้เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตตั้งแต่เกิดมาในครอบครัวในฐานะเป็นลูกสาว เป็นพี่สาว หรือเป็นน้องสาว มีการต่อรองบทบาท สถานภาพ การได้รับการยอมรับจากบุคคลในครอบครัว ชีวิตปฐมวัย การศึกษา จบการศึกษา การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์หญิงชาย จนเข้าสู่ชีวิตสมรส หรือตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ กระทั่งเกิดปัญหาที่นำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวและปัจจัยเงื่อนไขของการเลือกที่จะหย่าร้าง หรือไม่เลือกที่จะหย่าร้างเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้คำนึงถึงหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแสวงหาความรู้ โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการค้นหาความจริงที่หลากหลาย โดยเน้นการมองปรากฏการณ์ในภาพรวมจากหลากหลายแง่มุม รวมทั้งการให้ความสำคัญและเคารพผู้วิจัยในฐานะเพื่อนมนุษย์ วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ มักใช้เวลานานในการศึกษา ติดตามผลระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (สุภางค์ จันทวานิช, 2545, น. 13) ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยเชิงปริมาณ หรือแนวทางการศึกษาวิจัยแบบปฏิฐานนิยมที่ยึดถือกันโดยส่วนใหญ่ในวงวิชาการ ซึ่งมีได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควรต่อการสะท้อนมิติประสบการณ์ของตัวผู้วิจัยในงานที่ศึกษา อันหมายถึงการมองข้ามภาวะอัตวิสัยของตัวผู้วิจัยในกระบวนการศึกษาด้วย ซึ่งวิธีการศึกษาในแบบดังกล่าว ทำให้งานวิจัยขาดมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้วิจัยกับผู้ร่วมการวิจัย รวมถึงประเด็นที่ศึกษาในการสร้างองค์ความรู้แบบดั้งเดิมนั้น เน้นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษาเป็นหลัก โดยผู้ศึกษาจะเป็นผู้เคราะห์

ตีความหมายให้คำจำกัดความจำแนกประเภทสิ่งที่ศึกษา การเน้นสิ่งที่ศึกษาเป็นหลัก ก่อให้เกิดภาพลวงที่ว่าความรู้เป็นศาสตร์บริสุทธิ์ ปราศจากอคติของผู้ทำการศึกษา และอยู่เหนือความสัมพันธ์เชิงอำนาจใด ๆ (ฐิตีมา ประภาศวุฒิสาร, 2545, น. 152 อ้างถึงใน จตุพร บุญ-หลง, 2547, น. 19)

วิธีวิทยาของสตรีนิยม คือ การให้ความสำคัญกับเสียงของผู้หญิง การแยกแยะชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์อันมีความหลากหลาย แตกต่างและสร้างขึ้นมาเป็นองค์ความรู้ที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง ของการสร้างองค์ความรู้ เข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของสตรีรวมถึงมีความชัดเจนในสังคมของสตรีที่จะศึกษาด้วย และในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลที่จะบันทึกเทป และจะใช้นามสมมุติ ในการบันทึกเรื่องราวจากการสัมภาษณ์ และปกปิดเป็นความลับชื่อจริงประวัติของบุคคลผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องรักษาจริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเคร่งครัด และจะเขียนบันทึกเรื่องราวตามถ้อยคำที่ตรงตามความเป็นจริงของผู้ให้ข้อมูลโดยไม่บิดเบือน หรือเขียนตามความรู้สึกของตนเองแต่ประการใด

ส่วนการใช้คำ “ดิฉัน” แทนคำว่า “ผู้ศึกษา” นั้น แสดงถึงความรับผิดชอบของผู้วิจัยกับผลการศึกษาที่ได้พบ ลดทอนความห่างเหินระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล แสดงถึงพันธะผูกพันกับผู้ร่วมวิจัย

แหล่งข้อมูลในการศึกษา/กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

สำหรับแหล่งข้อมูลในการศึกษา จะใช้แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษากลุ่มผู้หญิงเป้าหมายที่ให้ข้อมูลปฐมภูมิ คือ กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัย จำนวน 14 คน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. เป็นผู้หญิงที่สมรสหรือผู้หญิงที่ใช้ชีวิตคู่ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และมีลูกสาว ถูกสามีกระทำความรุนแรงทางด้านร่างกาย หรือทางด้านจิตใจ หรือทางด้านวาจา ตัดสินใจหย่ากับสามีเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว จำนวน 7 คน
2. เป็นผู้หญิงที่สมรสผู้หญิงที่ใช้ชีวิตคู่ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีลูกสาว ถูกสามีกระทำความรุนแรงทางด้านร่างกาย หรือ จิตใจ หรือวาจา ตัดสินใจเลือกที่จะไม่หย่าร้าง เป็นทางออกเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว จำนวน 7 คน

รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูล 14 คน

โดยผู้ศึกษาจะเข้าร่วมกิจกรรมกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย (Key Informant) ตามแต่โอกาส เป็นครั้งคราว ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจากการวิธีการต่าง ๆ มาใช้ในการวิเคราะห์ ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้หนึ่งผู้ร่วมวิจัยดังกล่าว โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในแนวสตรีนิยม โดยอาศัยวิธีเล่าเรื่อง (narrative) ใช้คำถามที่เปิดกว้าง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เล่าเรื่องจากประสบการณ์จริงในชีวิต เป็นการพูดคุยแบบไม่เคร่งครัด โดยกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ จะเป็นผู้เล่าเรื่องให้ฟัง และผู้ศึกษาเป็นผู้ตั้งคำถามปลายเปิด ประเด็นที่เจาะจงเฉพาะเรื่องที่ต้องการศึกษา เพื่อให้ได้ประเด็นที่ต้องการทราบ และผู้ศึกษาได้ร่วมแบ่งปันประสบการณ์ด้วย

พื้นที่ในการศึกษา

การเลือกพื้นที่ในการศึกษา ดิฉันเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงที่ทำงาน และที่อยู่เขตใกล้บ้านพักของดิฉัน เพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล แต่ก็มีกลุ่มตัวอย่างเพียงรายเดียวที่อยู่ไกล ถึงเขตบางบอน ซึ่งเพื่อนดิฉันแนะนำให้ ดิฉันเห็นว่าเป็นความพยายามที่จะไปพบเพื่อเก็บข้อมูลจึงตัดสินใจเลือก แต่ทุกรายดิฉันจะเป็นฝ่ายเดินทางไปพบเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ไปพบผู้หนึ่งตามกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลที่บ้านของผู้หนึ่งนั้น เพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล และไปสัมภาษณ์ในวันเสาร์ อาทิตย์ที่บ้านของแม่เด็กหญิงที่แยกกันอยู่กับพ่อของเด็ก ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้หนึ่งที่เป็นภรรยาที่ประสบความรุนแรงในครอบครัวที่โทรศัพท์ปรึกษาในสมาคมเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นสุข ซึ่งนายกสมาคม คือ คุณระพียรัตน์ พงษ์พาณิชย์ อดีตสมาชิกวุฒิสภา และจบศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษาเป็นรุ่นพี่สถาบันเดียวกัน ดังนั้น การก่อตั้งสมาคมจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมสถานภาพสตรี และความอบอุ่นของครอบครัว ดิฉันใช้พื้นที่ศึกษาไม่เจาะจง ซึ่งยืดหยุ่นตามสถานการณ์ที่จะเก็บข้อมูลได้ เช่น อาจเป็นที่บ้านผู้เป็นกลุ่มผู้หนึ่งผู้ร่วมวิจัย หรือที่สมาคมที่ดิฉันเป็นสมาชิกหรือเป็นห้องอาหารแห่งใดแห่งหนึ่ง ที่สะดวกนัดพบกัน ในเขตใดเขตหนึ่ง กรุงเทพมหานครที่จะไปพบกันได้สะดวก

การเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดิฉันทำงานเป็นอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง ครั้งแรกทีคิดจะวิจัยเรื่อง ผู้หญิงความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง ในฐานะทางเลือก ดิฉันจะไปถามเด็กตรง ๆ ว่า ใครที่พ่อกับแม่หย่าร้างกันหรือพ่อแม่แยกกันอยู่ ซึ่งดูไม่เหมาะสม ดิฉันนึกขึ้นได้ว่าสถานศึกษามีทะเบียนประวัติเด็กทุกคนในสถานศึกษา จึงขออนุญาตหัวหน้างานทะเบียนโรงเรียนขอค้นประวัตินักเรียนจากทะเบียนประวัตินักเรียน ซึ่งได้รับอนุญาต โดยเลือกเด็กมัธยมต้น ห้องที่เด็กนักเรียนเรียนอ่อน เมื่อจดรายชื่อเด็กตามจำนวนที่ต้องการ แล้วไปพบเด็กที่ห้องเรียน ขอความร่วมมือกับเด็กให้ข้อมูลตามความจริง จะไม่เปิดเผยชื่อจริง ทั้งสถานศึกษา โดยจะใช้ชื่อสมมุติ เด็กนักเรียนหญิงยินดีเล่าเรื่องในครอบครัวของตนให้ดิฉันได้รู้ และเก็บข้อมูล จำนวน 5 คน ต่อจากนั้นก็หาโอกาสไปรู้จักกับแม่ของเด็กหญิงทั้ง 5 คน เพื่อขออนุญาตที่จะสัมภาษณ์โดยบอกจุดประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งแม่ของเด็กก็เต็มใจที่จะเล่าเรื่องของตนเองให้ฟัง นอกจากนั้นดิฉันมีเพื่อนในที่ทำงานและสนิทกันซึ่งเธอหย่ามาร่วม 4 ปี ได้พูดถึงเหตุผลที่จะวิจัยขอสัมภาษณ์เธอ เธอยินดีที่จะบอกเล่าถึงสาเหตุหย่า นอกจากนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งเป็นบุคลากรอัตราจ้างและนักการของสถานที่ทำงานที่เดียวกันกับดิฉัน ที่ดิฉันไปพบถามโดยบังเอิญ เป็นกลุ่มที่ตรงกับเป้าหมาย ต่อมาดิฉันได้เข้าเป็นสมาชิกสมาคมเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นสุข เป็นองค์กรเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวเกี่ยวกับ งานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งดิฉันได้รับเชิญเข้าเป็นสมาชิกเมื่อปีกลายนี้ ได้ถามเพื่อนสมาชิกถึงเรื่องผู้หญิงที่มีปัญหาครอบครัวเรื่องหย่าร้าง หรือไม่ยอมหย่าให้สามี ซึ่งเพื่อนสมาชิกบอกว่า มีผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ได้โทรศัพท์มาติดต่อปรึกษาปัญหาชีวิตครอบครัวมากมาย และมาพบที่สมาคมด้วย ดิฉันดีใจมากที่จะได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้หญิงที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามหัวข้อที่จะวิจัย การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง ขออธิบายเพิ่มในรายละเอียดดังนี้

วิธีการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

หวันเป็นนักการในที่ทำงานเดียวกับดิฉัน ดิฉันได้กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยคนนี้เป็นรายแรกโดยบังเอิญ ขณะเดินผ่านที่บันไดชั้นที่ 2 ในสถานที่ทำงาน ดิฉันกำลังคิดแต่เรื่องจะหาข้อมูลกับผู้หญิงที่หย่าหรือไม่หย่าร้าง เห็นหวันกวาดที่บันไดอยู่พอดี ดิฉันหยุดทักว่า “เออ พอจะรู้ไหมว่า

นักการคนโตเขาเคยหย่าสามีมาแล้ว เธอรีบตอบเน้นเสียงดัง ๆ ว่า “ก็หนูนี้ไงอาจารย์” ดิฉันดีใจ เพราะจุดได้คำตอบแล้ว เธอยืนเล่าอยู่ตรงนั้น ดิฉันฟังอย่างสนใจ เมื่อเด็ก ครูเดินผ่านเกรงจะมารู้ เรื่องที่คุยกัน ดิฉันรีบบอกเธอว่า “เดี๋ยวจะหาเวลาไปคุยด้วยหลังเลิกงาน คุยแค่นี้ก่อนเดี๋ยวคน สงสัย และสั่งเธอว่าถ้าครูอื่นถาม อย่าบอกเขา” แล้วเดินจากไป

วันต่อมาที่โรงอาหาร ดิฉันซื้ออาหารแล้วเดินผ่านหวนกับเพื่อนซึ่งกำลังรับประทาน อาหารอยู่พอดี ดิฉันจึงเข้าไปนั่งร่วมทานโต๊ะเดียวกันกับนักการ ครูคนอื่นมองดู คงจะแปลกใจ เพราะไม่เคยมีครูหญิงคนไหนไปร่วมนั่งทานข้าวกับนักการ ดิฉันต้องหาโอกาสพูดคุยเป็นกันเอง กับหวนไว้ เพราะโอกาสไม่ค่อยมี วัน ๆ ดิฉันสอนหนังสือก็แทบไม่ได้พัก ส่วนนักการก็ถูกส่งทำงาน อยู่ตลอดเวลาแทบไม่ได้พัก มือเป็นระวีงไปหมด เห็นแล้วสงสารจริง ๆ พอดูคุยกันรู้คร่าว ๆ แต่ก็ ยังไม่ได้บันทึกเทป เธอบอกให้มาเสาร์อาทิตย์จึงพอได้ว่างบ้าง ดิฉันรับคำ ครั้นวันเสาร์ อาทิตย์ ดิฉันก็มีธุระไม่ได้มาพบเธอตามที่นัดไว้ วันตรุษจีนดิฉันเอาอาหารเปิดไก่ที่ไหว้บรรพบุรุษสามีแล้ว ติดมือมาฝากหวนที่กำลังเดินกลับจากทำงานตอนเย็น เรานั่งอยู่ศาลาข้างสนามฟุตบอล ลูกชาย หวนคนเล็กวิ่งมาอ้อนแม่ กว่าจะพูดปลอบกันได้ ดิฉันให้เงินค่าขนมลูกเธอ เด็กก็ดีใจออกไปวิ่งเล่น ดิฉันจึงขอสัมภาษณ์เธอในวันนั้นทันที ดิฉันนั่งลงกับพื้นซีเมนต์อย่างไม่ถือตัว เธอนั่งที่พื้น ลมพัด เย็น ๆ เป็นธรรมชาติดี มองไปสนามหญ้าสีเขียวยามเย็นสวยดี ดิฉันบอกเธอว่าเรื่องที่สัมภาษณ์จะ ไม่ลงชื่อจริง ใช้ชื่อสมมุติ นำไปเป็นข้อมูลทางวิชาการ แล้วก็เริ่มสัมภาษณ์เธอ หลังจากนั้นเจอกัน ช่วงเช้าทานข้าวก็คุยกันเรื่อย ๆ หรือช่วงเย็นหลังเลิกงานก็ถามกันต่อ จนได้ข้อมูลเป็นที่พอใจ

ดิฉันรู้จักกับ “ปุ้ม” กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยประเภทหย่าร้าง จากการแนะนำของน้องมิลท์ ซึ่งเป็นเพื่อนสมาชิกคนหนึ่งของสมาคมเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นสุข มิลท์เล่าว่า เธอ ได้สงเคราะห์ปุ้มที่มาร้องทุกข์ที่สมาคมเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นสุข ที่มิลท์เป็นสมาชิก ของสมาคมทำหน้าที่ปรึกษาผู้มาขอคำปรึกษาปัญหาชีวิตครอบครัว ปุ้มถูกสามีและเมียคนที่สอง โกงเงินจนหมดตัว เธอเป็นหนี้แบงค์เพราะถูกสามีหลอกให้ทำสัญญากู้แบงค์ มาทำการค้าปุ๋ยและ ชาติทุน และเป็นหนี้เงินกู้ของเสียโรงงานแห่งหนึ่ง ซึ่งเขาฟ้องเธอ ปุ้มมาหลบอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อ ปุ้มได้ฟังสมาคมฯ ออกรายการทางโทรทัศน์ว่าใครมีเรื่องปัญหาครอบครัวให้มาปรึกษาที่สมาคมฯ ได้ เธอรีบจดหมายเลขโทรศัพท์ แล้วได้ติดต่อมายังสมาคมฯ และได้เข้าพบปรึกษา ปุ้มบอกว่าเธอ ไม่มีที่พัก น้องมิลท์เมื่อทราบเรื่องราวของปุ้มทั้งหมด ด้วยความสงสารและเห็นใจเธอจึงให้ปุ้มมา พักชั่วคราวที่บ้านของเธอ น้องมิลท์ยินดีที่จะพาดิฉันไปพบปุ้มเพื่อสัมภาษณ์ที่บ้านเธอ และได้จด หมายเลขโทรศัพท์มือถือของปุ้มให้ดิฉันเพื่อติดต่อกับปุ้มด้วยตนเอง

วันที่ดิฉันนัดเจอป๊มครั้งแรกเพื่อมาขอสัมภาษณ์ ดิฉันได้โทรศัพท์ล่วงหน้าถามข่าวเธอ ขออนุญาตเธอ เธอเต็มใจอย่างมากที่จะให้สัมภาษณ์ เรานัดเจอกันที่ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง ดิฉันมาถึงก่อนและบอกเธอว่า ดิฉันแต่งชุดยีนส์น้ำเงินเพราะเรายังไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน เธอ บอกเธอใส่เสื้อยืดขาวกางเกงน้ำเงิน สักครู่เธอเดินเข้ามาหาดิฉัน ครั้งแรกที่เห็นหน้าป๊ม ใบหน้า เล็ก ๆ คล้ำ ๆ มัดผมรวบไว้ รูปร่างผอมบาง เดินยิ้มเข้ามาหาดิฉัน พร้อมกับแนะนำลูกสาววัย 10 ขวบให้ดิฉันรู้จัก พอได้เป็นเวลาพักเพียงดิฉันจึงชวนเธอไปทานอาหารในห้าง ขณะรับประทานอาหารดิฉันก็ถามความเป็นมาของเธอคร่าว ๆ ดิฉันจะขอบันทึกเทปสัมภาษณ์ เธอบอกว่าที่ห้างคง ไม่สะดวกไปบันทึกที่บ้านคุณมีล์ที่เธอพักอาศัยอยู่จะดีกว่า ดิฉันยังคิดเกรงใจคุณมีล์ จะชวน เธอไปนั่งบันทึกแถวสวนลุมฯ เธอว่าที่บ้านคุณมีล์สะดวกและเงียบสงบดี ดิฉันตกลงตามใจเธอ และได้นั่งรถสองแถวไปกับเธอ เมื่อถึงบ้านคุณมีล์ที่ไม่อยู่ที่บ้าน จึงเป็นโอกาสเหมาะมาก บ้าน เงียบสงบไม่มีใครและลูกสาวลูกชายคุณมีล์ไปเรียนที่มหาวิทยาลัย ป๊มเป็นคนเรียบร้อย บริการ ด่วนรับดี หาน้ำดื่มให้ดิฉัน ส่วนตัวเธอไม่ดื่ม ทั้ง ๆ ที่โต๊ะอาหารมีขนมผลไม้วางให้รับประทาน เธอ ไม่หยิบแม้แต่ถ้วย ที่สำคัญเธอเล่าเรื่องราวของเธอฟังออกมาเหมือนน้ำตกไม่ขาดสาย น้ำเสียง เธอใสแจ้ว ดวงตาดำขำเป็นประกายใบหน้าเรียบไม่แต้มแตง ชวนให้มองเวลาเธอเล่าเรื่อง การเล่า ของเธอสะกดให้ดิฉันฟังอย่างใจจดใจจ่อ ที่น่าทึ่งมากคือ เธอเล่าตั้งแต่ปลายโงงจนกระทั่งทุ่มครึ่ง โดยไม่ดื่มน้ำแม้แต่สักแก้ว และไม่เดินเข้าห้องน้ำเลย เป็นเวลาร่วมหกชั่วโมง เธอตั้งใจที่จะเล่า เรื่องให้ดิฉันฟังอย่างเต็มที่ที่สุดเหมือนเธอมีความสุขที่ได้ระบายเรื่องราวของเธอออกมา เป็นการ เยียวยาและแล้วเรื่องราวของเธอก็ฟังออกมาอย่างไม่ขาดสาย ตรึงดิฉันให้นั่งฟังอย่างใจจดใจ จ่อตั้งแต่ปลายโงงจนจบจนหนึ่งทุ่มตลอดเวลาร่วมหกชั่วโมงเลยทีเดียว

ส่วนการเข้าถึง “ซีน” กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยประเภทไม่หย่า ซึ่งเป็นแม่ของเด็กนักเรียน โดยการแนะนำของลูกสาวเธอซึ่งเป็นเด็กชั้นมัธยมต้นที่ดิฉันสนิทชื่อว่า “แจ้” โดยการค้นประวัติ เด็กจากทะเบียนนักเรียนที่มีข้อมูลพ่อแม่หย่า หรือแยกกันอยู่ แต่กรณีพ่อแม่ของแจ้ไม่ได้หย่า แต่ อยู่ในครอบครัวที่ประสบความรุนแรงอยู่เป็นประจำ พอจดยี่ห้อเด็กเหล่านั้น ดิฉันต้องการไปพบ เด็กเหล่านั้นที่ห้องเรียน และพบพวกเขากำลังพูดคุยกันอยู่ในห้องช่วงเวลาพักกลางวัน เมื่อถามชื่อ เด็กเขาชี้มาที่เพื่อนแจ้ แล้วเด็กเหล่านั้นก็พูดตลกไปกษาธิบอกรื่องของพ่อแม่คนนั้นคนนี้ให้่วนไป หมด ดิฉันถามแจ้ว่าพ่อแม่อยู่กันดีไหม เธอหัวเราะ เพื่อนของเธอจึงตอบแทนว่า “โอ้แจ้เนี่ย มันถูกพ่อ ดีทุกวัน มันมาเล่าให้ฟัง ไม่เชื่ออาจารย์ถามมันดูสิ” นั่นคือจุดเริ่มต้นที่ทำให้ดิฉันรู้จักกับแจ้ แกเป็น เด็กหน้าตาดี น่ารัก ตาโต เสียงใส มีอารมณ์ขัน หัวเราะเก่ง ต่อมาดิฉันนัดเด็กมาพบพูดคุยกัน แจ้ มักเล่าเรื่องของเพื่อนให้ดิฉันฟังอยู่เรื่อย ๆ เพื่อนกลุ่มซุกซนของเธอมีย 4-5 คน มาห้อมล้อมดิฉันช่วง

ตอนพักรับประทานอาหารกลางวันที่โรงอาหาร จากการที่ดิฉันพูดคุยสนทนาเรื่องส่วนตัวกับพวกเธออย่างเป็นกันเอง ทำให้พวกเธอไม่ปิดบังที่จะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง โดยเฉพาะเรื่องเพื่อนผู้ชายที่รักใคร่ชอบพอกัน ทั้ง ๆ ที่ดิฉันไม่ได้สอนเด็กกลุ่มนี้และไม่ใช่วิชาประจำชั้น แต่เป็นครูคนหนึ่ง ที่พวกเธอเห็นหน้า ได้มาพูดเล่นพูดคุยกับพวกเธอ ชื่อชนมมานั่งรับประทานร่วมกันกับพวกเธออย่างเป็นกันเอง

แจ้เล่าถึงแม่ว่า แม่ถูกพ่อตีเกือบทุกวันหรือไม่ก็ด่ากันแรง ๆ นั่นคือจุดเริ่มต้นที่ดิฉันต้องการให้แจ้พามาพบแม่ของเธอ ดิฉันได้นัดเลี้ยงอาหารแถวตลาดหน้าโรงเรียนเพื่อจะได้ถามเรื่องปัญหาครอบครัวเธอ ที่สะดวกกว่าพูดคุยกันในโรงเรียน แต่ในตลาดมีเสียงคนคุยกันและเดินไปเดินมา ไม่เป็นส่วนตัว จึงยังไม่ได้ซักถามเท่าที่ควร จากนั้นวันหนึ่งดิฉันจึงพาพวกเธอมาเลี้ยงหมูกระทะแถวบ้านของดิฉัน ขณะรับประทานก็คุยกันไปด้วย แม่ของแจ้และแม่เด็กอีกคนได้โทรศัพท์มาถาม ดิฉันจึงขออนุญาตทางโทรศัพท์ และบอกว่าไม่ต้องห่วง จะพาเด็ก ๆ ไปส่งถึงบ้าน หลังห่มหนึ่งดิฉันก็พาพวกเธอไปส่งถึงบ้านและได้พบกับ “ชื่น” แม่ของแจ้ ซึ่งได้เป็นกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัย

ชื่นเป็นคนร่างสันทัด ค่อนข้างผอม แกร็น ๆ ผิวสองสี ตาโต ท่าทางคล่องแคล่ว ผิดกับที่ดิฉันนึกเอาไว้ จากการฟังเสียงทางโทรศัพท์เสียงขึ้นห้าว ๆ คิดว่าคงรูปร่างอ้วนท้วน มีอายุ แต่กลับตรงกันข้าม เธออายุ 49 ปี เมื่อได้พบกันครั้งแรก หลังจากรู้จักกันแล้วและจะขอมาคุยเป็นการส่วนตัวกับเธออีกครั้ง หลังจากนั้นอีก 1 สัปดาห์ ดิฉันแวะไปพบเธอที่บ้านพัก เธอกำลังดำนํ้าพริกปลาร้า ทำกับข้าวอยู่กับเพื่อนบ้านอีกคน และได้พบกับแม่ของชื่นด้วย พร้อมหลานชาย ดิฉันมาจากตลาดจึงได้แบ่งไข่ไก่สีฟองให้เธอทอด ได้พูดคุยเรื่องทั่วไปเนื่องจากไม่เหมาะที่จะสัมภาษณ์ เพราะมีเพื่อนบ้านแวะมาทักทายเธออยู่เรื่อย ๆ ซึ่งวันนั้นดิฉันสวมชุดข้าราชการด้วย และไม่ปฏิเสธที่จะร่วมรับประทานอาหารด้วยตามที่เธอชวน เพื่อต้องการให้เกิดความเป็นกันเอง ไม่ถือตัว ทำตัวแบบครูต่างจังหวัดอีสานที่ไปบ้านไหนทานน้ำทานข้าวได้ที่บ้านนั้น ต่อมาอีกวัน ดิฉันไปพบชื่นอีกครั้งวันนี้กำลังซ่อมจักรยานให้ลูกค้าอยู่ด้านหน้าประตู ห่างกับที่เรานั่งอยู่ 2 เมตรไม่เหมาะที่จะถาม เธอเลยนัดดิฉันให้มาหาเธอวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์จะสะดวกกว่า เมื่อถึงวันนัดดิฉันมาพบไม่เจอชื่น แจ้ลูกสาวบอกว่าแม่ไปเฝ้าบ้านให้เจ้าของบ้านที่เขาจ้างวานใช้แม่ได้ ดิฉันขอให้แจ้พาไปหา แจ้ขอโทรถามแม่ ดิฉันตื้อแจ้ให้พาไปจนได้ พอขับรถตามไปถึงหน้าบ้านหลังนั้น ชื่นเดินออกมา เธอเห็นความพยายามของดิฉัน จึงนัดให้ไปรอที่ร้านอาหารในหมู่บ้านนั้น สักครูเธอจะตามไป ดิฉันกับแจ้นั่งดื่มน้ำอัดลมรอจนชื่นมาถึง แจ้ลูกสาวเธอจึงขอตัวไป แต่ดิฉันให้แจ้ร่วมทานอาหารก่อนเสร็จแล้วแจ้ก็ปั่นจักรยานกลับบ้าน ดิฉันกับชื่นจึงได้เริ่มไต่ถามเล่าเรื่องราวกัน นานหลายชั่วโมง และหาโอกาสมาถามให้เธอเล่าต่อในสิ่งที่อยากรู้

ดิฉันได้กรเป็นกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยประเภทตัดสินใจหาย่าเป็นทางออกเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว เกือบเป็นรายสุดท้าย จากการถามเด็กที่สอน เด็กในห้องเดียวกันจะรู้เรื่องปัญหาของเพื่อนดี เรื่องครอบครัวของเพื่อนและแนะนำให้กับดิฉัน เมื่อรู้ว่าเป็นนักเรียนคนใด ดิฉันพยายามเอาใจใส่และถามพูดคุยให้เป็นกันเอง และหาโอกาสถามเด็กหลายครั้งจนได้หมายเลขโทรศัพท์บ้านและที่อยู่บ้านพัก วันหนึ่งดิฉันเลิกงานแล้วก็เดินทางไปพบที่บ้านกว่าจะหาพบต้องถามคนแถวนั้นบอกทาง เพราะเป็นซอยส่วนบุคคลทางแคบ ๆ รถเข้าได้ทางเดียวทาง ซุขระเล็กน้อย บ้านพักของกรอยู่หลังสุดซอยเป็นซอยตัน บ้านของกรหลังใหญ่มีบริเวณกว้างด้านหน้าบ้านให้กลับรถได้ ดิฉันกดออกที่หน้าบ้าน และเมื่อยังไม่เห็นใครออกมา ก็โทรศัพท์เข้าบ้าน แนะนำตนเองและถามถึงเด็กผู้หญิงรับสายและบอกว่าเขาไม่อยู่ไปข้างนอกยังไม่กลับมา สักครู่มีเด็กสาว (ตอนหลังทราบว่าคือลูกสาวคนโตของกร) เดินมาถาม เขาไม่ค่อยไว้วางใจที่พบคนแปลกหน้ามาหาที่บ้าน ดิฉันบอกขอพบแม่ของเด็ก เสร็จแล้วไปถอยรถเก่งของตนมาจอดหน้าประตูบ้าน เมื่อกรเดินออกมาพบ กรรูปร่างค่อนข้างสูงโปร่ง ผิวขาวสวมกางเกงเข้ารูปสีน้ำตาลเข้มไบหน้าเรียบ ๆ ผมยาวดกดำ ซึ่งเพิ่งออกจากห้องน้ำ ผมยังหมาด ๆ อยู่ เธอหน้าตาเฉยเมย เธอพูดกับดิฉันผ่านลูกกรงประตูรั้วบ้าน ดิฉันแนะนำตนและเอาบัตรข้าราชการให้เธอดูและบอกว่ามาเยี่ยมพูดคุยกับแม่เด็ก แต่ไม่ใช่ครูประจำชั้นของเด็ก เธอจึงเปิดประตูรั้วให้เข้ามา เสียงสุนัขที่ขังในกรงสามกรงเห่าดังขรม บางตัวเดินมาดมแต่ไม่กัด เธอพามานั่งที่ม้าหินอ่อนใต้ต้นมะม่วง ผู้ชายร่างสูงผิวดำ (เพื่อนชายสมัยเรียนมัธยมของเธอ) ตอนแรกดิฉันเข้าใจว่าเป็นสามีเธอเดินมาทัก เธอบอกให้ลูกมาเสิร์ฟน้ำดื่ม ผู้ชายที่เป็นเพื่อนมาถามหลังจากที่ดิฉันพูดคุยบอกวัตถุประสงค์ของตนแล้วจนกรเธอไว้วางใจ เธอบอกผู้ชายคนนั้นว่า “ที่ลูกเคยบอกว่าครูจะมาขอสัมภาษณ์เรื่องที่หาย่า” เขาเข้าใจแล้วก็เดินออกไป ดิฉันทักทายปราศรัยเรื่องทั่วไปก่อน เธอพูดถึงเรื่องที่ทำงานดิฉันว่าเธอไม่ค่อยมาประชุม ให้ลูกสาวคนโตไปแทน เมื่อคุยเป็นกันเองจนถูกอวยยศยแล้วจึงเข้าสู่เรื่องวิจัย แล้วเธอก็ให้ข้อมูล เล่ารายละเอียดอย่างมากมายจนค่ำ เลยเวลาอาหารเย็น ดิฉันลากลับตอนยี่สิบนาฬิกา และหาโอกาสมาคุยถามเรื่องให้เธอเล่าต่อในสิ่งที่สงสัย จนได้ข้อมูลเป็นที่พอใจ

ดิฉันรู้จักกับกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยประเภทที่ไม่หาย่า นามสมมุติคือ “อร” จากการที่ดิฉันไปทำงานที่สมาคมเสริมสร้างครอบครัวฯ เธอโทรเข้ามาปรึกษาปัญหาครอบครัว ที่สามีไปอยู่กับหญิงอื่น และไม่ส่งเสียค่าเล่าเรียนของลูก ดิฉันบอกให้เธอเข้ามาที่สมาคมฯ เพื่อบันทึกข้อความที่จะร้องเรียนให้สมาคมฯ ช่วยเหลืออย่างไร เธอรับปาก ดิฉันขอหมายเลขโทรศัพท์เธอ และดิฉันก็ให้เธอติดต่อดิฉันได้ทั้งที่บ้านและโทรศัพท์มือถือ สัปดาห์ต่อมาเธอโทรบอกดิฉันว่าจะเข้ามาที่สมาคมเย็นวันจันทร์ ดิฉันจึงมารอพบเธอ อรเป็นคนรูปร่างค่อนข้างท้วมและไม่สูง ไว้ผมสั้นซอยเรียบ ๆ เรา

หักทลายกัน และแนะนำเธอให้รู้จักเลขาสมาคมฯ หลังจากปรึกษาเลขาฯ และทำบันทึกเรื่องราวแล้ว ดิฉันพาเธอมานั่งดื่ม น้ำหวานในร้านอาหารข้างสมาคมฯ ดิฉันแจ้งความประสงค์ของตนและบอกเธอว่าอาชีพเดียวกับเธอ เธอเริ่มเป็นกันเอง แต่เธอยังเกรงว่าจะมีปัญหาตามมาเพราะเธอกลัวสามีเธอเอาเรื่องหากู้ ดิฉันบอกเธอว่า การเขียนเรื่องราวใช้ชื่อสมมุติ ไม่ใช่ชื่อจริง ไม่ลงชื่อสถานที่อยู่ ที่ทำงาน แม้เขาได้อ่านรู้ว่าคล้ายเรื่องตนเอง แต่ก็เอาผิดไม่ได้ ส่วนมางานวิทยานิพนธ์จะจัดไว้ในหอสมุดมหาวิทยาลัยไม่กี่แห่ง และมีเรื่องอื่น ๆ อีกหลายร้อยเล่ม ถ้าไม่ตั้งใจค้นหาอ่านจริง ๆ ก็จะไม่พบ เธอจึงอนุญาตให้ดิฉันสัมภาษณ์เรื่องราวของเธอ

สำหรับการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงอีกคน ที่สมมุติชื่อว่า “พรรณ” นั้น ดิฉันไปร่วมงานโบว์ลิงการกุศลของสมาคมเสริมสร้างครอบครัวฯ โดยคุณระเบียบรัตน์ พงษ์พานิชย์ นายกสมาคม ได้เชิญรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยมาเป็นประธานในพิธีเปิดการแข่งขัน ดิฉันทำหน้าที่กรรมการฝ่ายต้อนรับกับน้องมิลท์ และคุณหม่อม คุณแป๊ะ และเพื่อนอีกหลายคน ดิฉันเปรย ๆ คุยเรื่องที่ยากหาข้อมูลทำวิจัยกับคุณหม่อม เพื่อนที่สนิท คุณหม่อมบอก”มีนะ ในสมาคมเรานี่” เลยแนะนำน้องมิลท์ให้ น้องมิลท์ยิ้มเธอบอกให้ดิฉันใจเย็น ๆ มีหลายคนที่ปรึกษามาที่สมาคมฯ ส่วนคุณแป๊ะพอรู้ก็อดไม่ได้เลยเล่าเรื่องน้องสาวเธอ แล้วนัดดิฉันคุยกันทางโทรศัพท์ที่บ้าน วันหยุดดิฉันได้โทรศัพท์ แนะนำตนเองทางโทรศัพท์กับพรรณ เธอรู้จักพี่สาวมาก่อนแล้วเธอเลยเข้าใจ และเธอกำลังเครียดเรื่องปัญหาตนเองอยู่ด้วย เธอจึงเล่าเรื่องเธอนานพอสมควรทางโทรศัพท์ ดิฉันฟังจนเหนื่อยแต่ไม่ได้ใจความนัก ไม่กล้าขัดจังหวะ จนเกือบเที่ยงคืนจึงขอยางสาย วันต่อมาดิฉันขอนัดไปพบเธอที่บ้านของเธอ แต่ไปไม่ถูก จึงนัดพบเธอที่ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งใกล้บ้านเธอ เสร็จแล้วเธอชวนดิฉันไปคุยที่บ้านเธอที่สะดวกกว่าห้าง ดิฉันตอบตกลง และแล้วเรื่องราวอันประสพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพรรณก็ได้ถูกเปิดเผยออกมา

ส่วนการเข้าถึง “พี่ลิน” นั้น ดิฉันได้รับการแนะนำจากน้องมิลท์ น้องเพื่อนสมาคมฯ ผู้นำรักมีอัธยาศัยดี พี่ลินก็คือแม่สามีของน้องมิลท์ เธอพาพี่ลินมาในงานวันเลี้ยงฉลองปีใหม่ของสมาคมเสริมสร้างครอบครัวฯ เราพบกันครั้งแรกในงานเลี้ยงนี้ ดิฉันดีใจมาก เธออยู่ในวัยผู้สูงอายุ 73 ปีแล้ว แต่ท่าทางคล่องแคล่ว เหมือน 60 ปี บุคลิกเหมือนผู้หญิงฮองกง หรือ ผู้หญิงไต้หวัน พี่ลินยิ้มเก่ง พูดจาฉะฉาน เรานั่งร่วมโต๊ะเดียวกัน สนุกกับงานแต่ยังไม่ได้ถามไถ่เรื่องราวกัน แล้วนัดพบกันวันหลังที่บ้านน้องมิลท์ถูกสะกิดใจเธอ แล้วเรื่องราวพิลึกพิลั่นอันคาดไม่ถึงก็พร่างพรั่งออกมา ดูน้ำตกแม่ยะชุ่มซ่าฉาดฉานรุนแรงและฉ่ำเย็นที่สุด ได้หลั่งลงมาอย่างมีอารมณ์ทุกถ้อยคำ จากนั้นดิฉันมาพบเธอบ่อย ๆ ไปรับประทานบะหมี่กันบ้าง เธอกลับเป็นฝ่ายเลี้ยงดิฉัน และมีครั้งหนึ่ง

น้องมีล์พาพี่หลินมาเยี่ยมดิฉันที่บ้าน แล้วพากันไปเลี้ยงอาหารกลางวันที่ห้องอาหารแถวบ้านดิฉัน เราพูดคุยกันหลายเรื่อง นอกจากนี้ยังคุยทางโทรศัพท์บ่อย ๆ

ส่วนแพร กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยประเภทหย่า เป็นแม่ของนักเรียน ดิฉันโทรติดต่อหลายครั้งจนเธออนุญาต ดิฉันเดินทางมาพบเธอที่บ้านซึ่งเป็นร้านสปาและนวดแผนโบราณ เธอเพิ่งเปิดกิจการ หลังจากย้ายมาจากศรีนครินทร์ ดิฉันเลยถือแจกันดอกไม้ไปร่วมยินดีกับเธอ คุณแม่ของเธอกำลังเลี้ยงลูกสาวคนเล็กของเธออยู่ในร้าน จึงได้ฟังเรื่องราวและมีส่วนให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ด้วย หลังจากนั้นดิฉันก็โทรมาถาม หรือมาแวะหาพูดคุยอีกจนได้ข้อมูลน่าพอใจ

สำหรับคนกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยอีกคนหนึ่งที่ได้จากการแนะนำของเพื่อนในสมาคมเสริมสร้างครอบครัว คือเก้ ดิฉันโทรศัพท์นัดหมายและเดินทางไปพบที่บ้านเธอ ดิฉันต้องใช้ความพยายามอยู่หลายครั้งจึงนัดหมายเธอได้ แต่พอได้พูดคุยรู้จักกัน ความเป็นกันเองที่เธอให้ ทำให้ได้รู้เรื่องราวของเธออย่างละเอียด ไม่มีปิดบัง เธอเต็มใจเล่าให้ฟังอย่างมาก และดิฉันก็สนิทสนมกับเธอ ไปหาบ่อย ชวนกันทานอาหาร

ส่วนอีก 5 คนในกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัย คนหนึ่งเป็นยายของนักเรียน ซึ่งดิฉันสมมุติชื่อ “พี่เปี่ยม” บ้านอยู่ทางผ่านที่ดิฉันเดินทางไปกลับที่ทำงานจึงแวะถามกันบ่อย และแม่ักเรียนอีกคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประเภทหย่า ที่ดิฉันสมมุติชื่อ “ทราย” ได้รู้จักกัน จากวันมอบตัวนักเรียน ดิฉันเป็นฝ่ายทักก่อนว่าเธอแต่งตัวเก๋ ผิดดี เธอชอบใจ พอถามว่า พ่อเด็กมาด้วยไหม เธอว่าไม่มาไม่ได้ อยู่ด้วยกัน ดิฉันได้ข้อมูลโดยบังเอิญจึงขอจดชื่อ และหมายเลขโทรศัพท์ แล้วติดต่อพบกันภายหลัง นอกนั้นเป็นกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยที่เป็นเพื่อนในที่ทำงานเดียวกันซึ่งดิฉันสมมุติชื่อ “พริม” กับ “ฟ้า” เรานั่งคุยกันในช่วงคาบว่าง และเวลารับประทานอาหารเช้าที่ไม่มีใครรู้เรื่องด้วย ส่วนรายสุดท้ายของกลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยที่ไม่หย่า ดิฉันสมมุติชื่อ “แจ่ม” เธอเป็นพนักงานอัตราจ้างในที่ทำงานเดียวกับดิฉัน ดิฉันจะหาโอกาสไปถามแต่เช้าเมื่อเข้าทำงาน และมีช่วงหนึ่งกำลังทำหน้าที่การสอบกลางภาค เธอกับดิฉันอยู่หน้าที่ฝ่ายจัดเก็บข้อสอบ ตอนช่วงนั่งว่าง ๆ คอยการส่งข้อสอบ เราก็ถามกันเธอก็เล่าให้ฟังอย่างจริงใจ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้อาศัยการเล่าเรื่องของกลุ่มตัวอย่าง ใช้เทปบันทึกเสียงการถาม และการบอกเล่าเรื่องราว ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในการศึกษาครั้งนี้ต้องถ่ายทอดเรื่องราวความรุนแรงในครอบครัวของผู้หญิงที่

มีฐานะเป็นเมีย ถูกสามีกระทำความรุนแรงทั้งด้านร่างกาย และด้านจิตใจ โดยเคารพถึงความแตกต่าง ของประสบการณ์ปัญหาในชีวิตของแต่ละบุคคล งานวิจัยฉบับนี้ ผู้ศึกษาจะให้ความสนใจฟังอย่างตั้งใจ และร่วมรับรู้ เข้าใจ เห็นใจ มีอารมณ์ร่วมกับความรู้สึกนึกคิดจากการเล่าเรื่องของผู้ให้ข้อมูลด้วย ทั้งร่วมแบ่งปันประสบการณ์ความรุนแรงในชีวิตของผู้ศึกษาให้กลุ่มผู้หญิงผู้ร่วมวิจัยได้รู้ถึงปัญหาเช่นกัน และเพื่อให้แน่ใจว่าไม่ได้ละเลยข้อมูลที่จะทำให้เกิดความหมายคลาดเคลื่อนบกพร่องไป ได้ขออนุญาตบันทึกเทปการสัมภาษณ์ โดยจะไม่เอ่ยชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูลภายหลัง และสัญญาว่า เมื่อถอดเทปบันทึกแล้วจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว จะลบข้อมูลบันทึกเทป แล้วเขียนไปตามข้อความที่สัมภาษณ์จริง ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่และเริ่มเก็บข้อมูลมาร่วมสี่เดือนแล้ว ในการพบครั้งแรกจะพูดคุยทำความรู้จักกัน และพูดคุยเรื่องทั่วไป เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกันก่อน แต่สำหรับเพื่อนที่ทำงานได้บอกความประสงค์และขออนุญาตที่จะถามเรื่องเลย โดยพบคุยกันเวลารับประทานอาหารเช้าบ้าง พักกลางวันบ้าง หรือพบในเวลาเลิกงาน ส่วนผู้หญิงที่เป็นแม่ของเด็ก ได้หาโอกาสไปพบพูดคุยที่บ้านตอนที่สามีไม่อยู่บ้านหลังเลิกงาน และบุคคลภายนอกที่มาปรึกษาที่สมาคมที่ผู้ศึกษาเป็นสมาชิกจะไปพบที่สมาคมในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ หรือรับปรึกษาทางโทรศัพท์ที่สมาคมติดต่อมานัดพบกันเป็นส่วนตัวที่บ้านพักของผู้ศึกษา หรือตามแต่ผู้ให้ข้อมูลจะนัดหมายที่เงียบไม่มีผู้พลุกพล่าน

แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) เสนอไว้ว่า การพูดเรื่องประสบการณ์ เป็นสิ่งที่ถูกตกแต่งด้วยวัฒนธรรม การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กับผู้หญิงที่ต่างกันไป ทั้งในด้านชนชั้น (Class) เชื้อชาติ (Race) ชาติพันธุ์ และสมรรถภาพทางกาย จะช่วยให้เราเห็นถึง ความหลากหลาย ของรูปแบบของการใช้ชีวิต ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ธรรมเนียม โลกของสามัญชน เป็นต้น (กฤติกา โศคาร, 2547, น. 128)

นอกจากนี้ ดิฉันยังใช้เทคนิคและวิธีการสัมภาษณ์ของ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2546, น. 140-141) ได้กล่าวถึงเทคนิคและวิธีการสัมภาษณ์ว่า ในการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์จะต้องได้รับการฝึกฝนเทคนิคและวิธีการสัมภาษณ์ในระหว่างการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

1. การสังเกต (Observing) ผู้สัมภาษณ์จะต้องสังเกตกิริยาท่าทางของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม บรรยากาศต่าง ๆ และความเบี่ยงเบนหรือความสนใจที่ให้ผู้สัมภาษณ์มีความสนใจในเรื่องที่จะสนทนาซักถาม
2. การฟัง (Listening) ผู้สัมภาษณ์ที่ดีควรจะต้องเป็นผู้ฟังที่ดี ยอมรับฟังคำสนทนาบอกเล่าจากผู้ให้สัมภาษณ์ แม้ว่าจะเป็นเรื่องราวที่ยาว หรือบางครั้งเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่ซักถามก็ตาม

3. การซักถาม (Questioning) ผู้สัมภาษณ์ควรที่จะต้องรู้จักการใช้คำถามซักถาม โดยถามคำถามง่าย ๆ ที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความเข้าใจ

4. การถามซ้ำ (Probing) ผู้สัมภาษณ์ควรที่จะต้องถามซ้ำเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ได้คำตอบที่ถูกต้องตรงประเด็นมากขึ้น

5. การกล่าวขอบคุณ (Thanks) เมื่อเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ควรจะกล่าวขอบคุณแก่ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นการอำลาและขอบคุณที่ได้เสียสละเวลาในการสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จะใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเรื่องเล่าของผู้หญิงที่เป็นภรรยาและที่มีลูกสาวซึ่งประสบความสำเร็จในครอบครัวจากสามี นอกจากนั้นจะมีการบันทึกประจำวัน (diary memo) ด้วย โดยในการพูดคุยแต่ละครั้งจะใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูลบันทึกเทปซึ่งจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลทุกครั้งก่อนที่จะมีการบันทึกและในการพูดคุยกันจะไม่มีกำหนดจำนวนครั้งอย่างแน่นอน แต่จะให้อยู่กับความสมบูรณ์ของเนื้อหาและความสะดวกความเต็มใจของผู้ให้ข้อมูลเอง

จากนั้นจึงติดต่อขอสัมภาษณ์ ผู้หญิงที่เป็นกลุ่มประชากรตัวอย่างดังกล่าวตามกำหนดไว้แล้ว และกรณีเพื่อนที่ทำงาน จะนัดไปรับประทานอาหารและคุยกันเป็นการส่วนตัว และเมื่อพร้อมก็จะบันทึกเทปการพูดสัมภาษณ์ ส่วนผู้หญิงกลุ่มบุคคลภายนอก จะติดต่อมาพบที่สมาคม นอกจากนี้ในการเก็บข้อมูลทุกครั้งดิฉันจะให้ความสำคัญทั้งระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีนิยม (feminist methodology) ที่เน้นในเรื่องการร่วมแบ่งปันประสบการณ์ (intersubjectivity) เพื่อเป็นการตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะเปิดโอกาสเอื้ออำนวยให้มีการถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ ที่กระทำได้ ซึ่งการที่ดิฉันเล่าเรื่องราวแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์มิใช่เพียงในฐานะผู้ศึกษา หากแต่เป็นในฐานะของผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายร่างกายและจิตใจ และทำร้ายทางวาจา ถือได้ว่าเคยถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวเช่นกัน อนึ่งการคำนึงถึงระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีนิยมในภาคสนาม สามารถจะกระทำได้หลายรูปแบบ คือ การที่ผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลว่ามีมิติของความแตกต่างในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ชนชั้น, เชื้อชาติ, ชาติพันธุ์, ศาสนา, อายุ และถิ่นที่อยู่อาศัย, เพศวิถี เป็นต้น เครื่องมือตัวถัดมา คือ การสะท้อนกลับ (reflexivity) เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในงานวิจัยเชิงสตรีนิยมที่ จะละเลยไม่ได้เพราะการวิจัยเชิงสตรีนิยมจะปฏิเสธความเชื่อเรื่องความเป็นกลาง ภาวะวิสัย (objectivity) เน้นการให้คุณค่าของอัตตะวิสัย (Subjectivity) ที่มี

อารมณ์มีความรู้สึก ทั้งหมดที่เกิดจากความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ งานวิจัยสตรีนิยม จึงเน้นการสะท้อนกลับของตัวผู้ศึกษามากกว่าที่จะยืนยันถึงความสมบูรณ์แบบ หรือ การพยายามทำให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุดของข้อมูลตามแบบกระแสหลัก การสะท้อนกลับของผู้วิจัยยังเกิดขึ้นจากมุมมองหนึ่งที่ว่า ผู้ศึกษาเป็นคนย่อมมีการตอบสนอง มีคุณค่า มีความเชื่อ และอคติล่วงหน้า ความเป็นปัจเจกของดิฉันมีอำนาจในการสำรวจ จัดประเภทวิเคราะห์และสรุปกับผู้ใช้ข้อมูลว่าเป็นสิ่งที่ซับซ้อน

แนวคำถามจะใช้แนวเรื่องเล่า โดยถามพื้นฐานชีวิตในปฐมวัย บทบาทและสถานภาพในครอบครัวในฐานะลูกสาว พี่สาว หรือน้องสาว ว่าผู้หญิงกลุ่มตัวอย่างมีบทบาท สถานภาพในครอบครัวเป็นอย่างไร การศึกษาตามลำดับจนกระทั่งเข้าสู่อาชีพการงาน และการตัดสินใจแต่งงาน (สมรส) ซึ่งจะสัมภาษณ์เจาะลึกตามที่ได้วางแผนผังโครงสร้างแนวทางการวิจัย

สิ่งที่ดิฉันจะพยายามสะท้อนกลับในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การพยายามสะท้อนในแง่มุมของการทำงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตัวตนของผู้ศึกษาเองทั้งเพศ สภาพ อายุ ฯลฯ สะท้อนกลับในวิธีการหาข้อมูล สะท้อนกลับในความรู้สึกที่ผู้วิจัยมีต่อกระบวนการทำงาน แม้แต่สะท้อนกลับในความสัมพันธ์ของตัวดิฉันกับผู้ใช้ข้อมูลทุกท่านและต่อพื้นที่ที่ทำการวิจัย นอกจากนั้น ดิฉันจะใช้แหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพื่อประกอบกระบวนการวิจัยด้วย ได้แก่ เอกสารบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร ข่าวหนังสือพิมพ์ แผ่นพับ ใบปลิว รายงานงานการประชุมสัมมนา เอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่ออกโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ เป็นต้น โดยจะเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องและให้ประโยชน์ต่องานชิ้นนี้

ระยะเวลาเก็บข้อมูล

ดิฉันเริ่มเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง เป็นทางการที่อัสสัมชัญ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2549 และจะเก็บข้อมูลจนถึงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2549 ระหว่างเก็บข้อมูล ก็จะมีการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์เรื่องเล่าไปด้วย ดังนั้น ผลจากการได้พูดคุย ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ สิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล คือผู้หญิงได้มีโอกาสถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิดของเธอ ที่เธอไม่สามารถพูดกับใครได้ เธอได้มีโอกาสตรวจสอบความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของตนเองอีกครั้ง การกระทำดังกล่าวทำให้ผู้หญิงรู้สึกเหมือนได้ปลดปล่อยสิ่งที่ค้างคาใจ ที่สำคัญมิตรภาพระหว่างดิฉันผู้ศึกษาและผู้หญิงที่ให้ข้อมูล ได้เกิดขึ้น กลายเป็นมิตรผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข และจะห่วงหาอาทรติดต่อกันตลอดไป กลายเป็นเพื่อนที่หวังดีต่อกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “ผู้หญิง ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้างในฐานะทางเลือก” มีการวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ ในกรอบแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ในงานวิจัย คือ แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism) แนวคิดสตรีนิยมสายถอนรากถอนโคน หรือสายสุดขั้ว (Radical Feminism) แนวคิดระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) แนวคิดวงจรความรุนแรง และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในงาน โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้ คือ

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเพียงพอตามวัตถุประสงค์แล้ว ทำการวิเคราะห์ความหมายของความรุนแรงต่อภรรยา เพื่อหาข้อมูลกับแนวทางการเก็บข้อมูลเพิ่มในครั้งต่อไป
2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรม กับตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย และทำการวิเคราะห์ ในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบชีวิตผู้หญิง ประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงที่เลือกและไม่เลือกการหย่าร้างเป็นการยุติความรุนแรงในครอบครัว และ ศึกษาปัจจัย/เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างในการเลือกและไม่เลือกการหย่าร้างเป็นทางออก เพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว
3. วิเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสารเปรียบเทียบกับตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองกลุ่ม เพื่อถอดความหมายจากผู้หญิงผู้ร่วมการวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย

ข้อจำกัดในการศึกษา

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่เป็นภรรยานั้น เป็นปัญหาที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนต่ออารมณ์และความรู้สึก และยากที่ใครจะยอมเปิดเผยเรื่องส่วนตัว ถ้าไม่สนิทชิดเชื้อกัน หรือเชื่อใจกัน จึงจะยอมเปิดเผยเรื่องราวของตน และเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะเปิดเผยสถานภาพสมรสที่มีปัญหาของตนให้กับคนอื่นได้รู้ ผู้ศึกษาก็เป็นหนึ่งในคนอื่นที่ผู้ให้ข้อมูลเพิ่งเห็นหน้าและรู้จักแม้ผู้ศึกษาจะรับราชการเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่เด็กนักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ให้ข้อมูลบางคน แม้จะนับถือ แต่การจะเปิดเผยเรื่องราวอย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก กลุ่มตัวอย่างเหล่านั้นอาจจะคิดเห็นว่าจะถูกดูหมิ่น และจะเสียหายภาพลักษณ์ของลูกหลานเขาดังนั้นผู้ศึกษาต้องใช้ความพยายามเป็นมิตร พุดคุยเป็นกันเอง ไม่ถือตัว ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายจนเกิดความไว้วางใจ บอกสถานภาพของตน บอกความมุ่งหมายในทางวิชาการ

การปิดเป็นความลับ ผู้ศึกษาต้องรักษาความลับ การออกแบบสอบถาม ไม่ลงชื่อ ที่อยู่ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล แต่บางตอนการเล่าประสบการณ์ตรงของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล อาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริง ยังคงมีบางคนปิดบังข้อมูลในบางคำถาม และอาจจะไม่ตอบคำถามในบางกรณี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลอยู่ไกลต้องใช้เวลาเดินทางไปพบเพื่อสัมภาษณ์ การนัดหมายเปลี่ยนวันเวลา ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ให้ข้อมูล จึงเป็นอุปสรรคในการทำวิจัยอยู่พอสมควร

จริยธรรมในการศึกษา

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อหลักจริยธรรม ความซื่อสัตย์ โดยคำนึงถึงหลักการด้านจริยธรรม 3 ประการ คือ ประการแรกรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ประการที่สอง คือ ความสมัครใจในการตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูล และประการสุดท้าย การลดอันตรายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล ให้มีน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย จากหลักการดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดแนวปฏิบัติในการเก็บข้อมูลดังนี้

1. การขอคำยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งให้คำยินยอมอย่างเต็มใจ (Informed consent) ผู้ศึกษาได้แนะนำตนเองว่าทำงานที่ไหน กำลังศึกษาที่ใด พร้อมนำบัตรประจำตัวให้ดูเป็นหลักฐาน แล้วให้รายละเอียดของการเก็บข้อมูล และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา หัวข้อของการวิจัย ก่อนทำการสัมภาษณ์ทุกคนที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และจะทำการสัมภาษณ์ต่อเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความยินยอมเท่านั้น และจะขออนุญาตบันทึกเสียงคำพูดลงในเทปต่อเมื่อผู้ให้ข้อมูลพร้อมที่จะให้บันทึก เมื่อมีคำถามที่มีความอ่อนไหว และเป็นเรื่องส่วนตัว ผู้ศึกษาย้ำถึงสิทธิในการที่จะไม่ตอบคำถามซึ่งเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของผู้ให้สัมภาษณ์

2. ความเป็นส่วนตัว (Privacy) ในการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวอย่างมากที่สุด โดยสัมภาษณ์ในบ้านที่เป็นส่วนตัว ไม่มีใครอยู่ในช่วงที่สัมภาษณ์ ไม่มีคนผ่านไปมา เสียงไม่เล็ดลอดให้คนได้ยิน เพราะต้องการให้ผู้ให้สัมภาษณ์สบายใจได้ว่าไม่มีบุคคลที่สามมาร่วมรับรู้

3. การรักษาความลับ (Confidentiality) การรักษาความลับของข้อมูล ผู้ศึกษาระมัดระวังไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลมาพูดคุยกันเองในที่สาธารณะ ต่อหน้าบุคคลอื่นแบบสอบถามที่ใช้และบันทึกเสียงได้เก็บไว้มิดชิด ไม่ปล่อยวางให้บุคคลอื่นเปิดอ่านได้โดยพลการ

4. การให้ความเคารพต่อการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล ในกรณีที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่ประสบความรุนแรงทางร่างกาย ผู้ศึกษาไม่พยายามโน้มน้าวหรือชี้แนะผู้ให้ข้อมูลว่าควรจะตัดสินใจอย่างไรต่อความรุนแรงนั้น

อนึ่งการศึกษาค้างนี้ ชื่อของบุคคลในเรื่องเป็นชื่อสมมุติทุกชื่อ เพื่อรักษาความลับของผู้หญิง เป็นการคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล การพูดคุยต้องเป็นการพูดคุยภายใต้ความต้องการของเธอทั้งหลาย ผู้ศึกษาจะระวังไม่ให้เกิดการครอบงำของอำนาจ ความแตกต่าง ของชนชั้นและความรู้ระหว่างดิฉันผู้ศึกษากับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล ในฐานะนักศึกษาสตรีศึกษาที่ต้องการศึกษาเรื่องราวของผู้หญิงผ่านเรื่องราวของพวกเขา เพื่อสร้างองค์ความรู้ สำหรับผู้หญิงและสำหรับเป็นบทเรียนทางวิชาการ และบทเรียนที่มีค่าแก่สังคม

แผนภาพที่ 2.3

แสดงผังความคิด (Conceptual Mapping) โครงสร้างการวิจัย เรื่อง

“ผู้หญิง ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง ในฐานะทางเลือก”

